

представляют лишь факты, любые фантазии и точки зрения запрещены как не имеющие практической ценности. Неслучайно писатель называет Коуктаун «укреплениями уродливой цитадели» (*fortifications of that ugly citadel* [1, с. 42]), «тюрьмой, в которой нет места природе» (*a prison which nature cannot enter* [1]), подчёркивая не только его физическую изолированность, но и моральную застеночность и узость мышления его жителей.

Заключение. Авторский стиль Ч. Диккенса отличается единством содержания и формы: передавая динамичный ритм городской жизни, автор использует яркие, образные описания, резкую смену интонаций, создаёт живые, реалистичные образы. В романе «Тяжёлые времена» Ч. Диккенс создаёт образ города, вся деятельность которого направлена на достижение целей индустриальной революции, движимой капитализмом. Утилитарная философия не оставляет простора для воображения – всё должно иметь рациональную основу, руководствоваться логикой и фактами. Диккенс подчёркивает недостатки и ограничения развивающегося индустриального общества, необходимость социальных реформ.

1. Dickens, Ch. *Hard Times* / Ch. Dickens. – Global Grey, 2021. – Mode of access: <https://www.globalgreybooks.com/hard-times-ebook.html>. – Date of access: 5.09.2022.

2. Grabauskas, L. *The Question of Realism in Hard Times* / L. Grabauskas // REVISTA YAWP – EDIÇÃO. – 2010. – Vol. 5. – P. 41–44.

ФРАЗЕАЛАГІЗМЫ З АДМОЎНАЙ КАНАТАЦЫЯЙ У НАРОДНЫХ ГАВОРКАХ СЕННЕНШЧЫНЫ

Карпава В.А.,

*студэнтка 3 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Дзядова А.С., канд. філал. навук, дацэнт*

Ключавыя словы. Дыялектная мова, канатацыя, народныя гаворкі, семантыка, фразеалагізм.

Keywords. Dialect language, connotation, vernacular dialects, semantics, phraseologism.

Дыялектная фразеалогія выступае даволі паказальным і цікавым складнікам агульнанацыянальнай мовы таго ці іншага народа. Па словах А.С. Дзядовой, “фразеалогія і парэміялогія з’яўляюцца часткамі моўнай карціны пэўнага народа. Фраземы і парэміі заўсёды сваім зместам звернуты да суб’екта: яны не столькі апісваюць свет, колькі інтэрпрэтуюць, ацэньваюць, выражаюць да яго суб’ектыўныя адносіны” [1, с. 18]. Усё, што ўяўляе каштоўнасць для чалавека, рэпрэзентуецца ў велізарным па сваім аб’ёме фразеалагічным фондзе беларускай мовы. Фразеалагічныя адзінкі дыялектнага тыпу выступаюць неад’емнымі кампанентамі мовы, дзякуючы якім мы можам прасачыць за пачуццямі, эмоцыямі, здольнасцямі чалавека адчуваць і ўспрымаць рэчасінасць.

Заўважым, што ў айчынай лінгвістыцы на сённяшні дзень недастаткова распрацаванымі і асэнсаванымі застаюцца нацыянальна-культурны і краіназнаўчы аспекты функцыянавання беларускай мовы ў рэгіянальным соцыуме. Між тым вывучэнне рэгіянальнай фразеалогіі дае магчымасць выявіць своеасаблівасці традыцыйнай народнай культуры і побыту Гэтым якраз і тлумачыцца актуальнасць нашага даследавання. Мэта артыкула – выявіць асаблівасці семантыкі фразеалагізмаў з адмоўнай канатацыяй, якія ўжываюцца ў народных гаворках Сенненшчыны.

Матэрыял і метады. Даследаванне праведзена на матэрыяле дыялектнага слоўніка “Мова Сенненшчыны” (у 2-х тамах) [2; 3]. Матэрыялам даследавання паслужылі ўстойлівыя адзінкі мовы з адмоўнай семантыкай. Асноўнымі метадамі даследавання выступаюць апісальны і таксанамічны метады.

Вынікі і іх абмеркаванне. Прааналізаваўшы фразеалагічныя адзінкі, выбраныя з лексікаграфічных крыніц [2; 3], можна з упэўненасцю канстатаваць, што аснову фразеалагічнага фонду народных гаворак Сенненшчыны складаюць устойлівыя выразы негатыўнай кваліфікацыі. Па частотнасці свайго ужывання яны сустракаюцца значна часцей, чым фразеалагізмы са станоўчым ці нейтральным сэнсавым кампанентам. Гэта тлумачыцца тым, што “тыя рысы характару або ўчынкі, якія не адпавядаюць патрабаванням

да маральных якасцей чалавека, рэзка асуджаюцца і адмаўляюцца прадстаўнікамі беларускай этнічнай супольнасці” [1, с. 147]. Рэакцыя людзей на адмоўныя з’явы ў сваім жыцці больш распаўсюджаная і вострая. У сувязі з гэтым чалавек імкнецца скарыстаць устойлівыя спалучэнні слоў з адмоўнай семантыкай з мэтай карэкціроўкі чалавечых паводзін і рыс характару ў лепшы бок.

Фразеалогія сенненскіх народных гаворак увабрала ў сябе моўныя адзінкі, якія рэпрэзентуюць негатыўныя чалавечыя эмоцыі і паводзіны. Сярод такіх адзінак сустракаюцца фразеалагізмы, якія ўтрымліваюць у сваёй семантыцы адмоўную псіхалагічную характарыстыку чалавека. Напрыклад, *абуваць у лапці* ‘падманваць’: *Мяне ў лапці не абуеш* [2, с. 34], *гнаць грэнку* ‘злавацца, крыўдаваць’ [2, с. 134], *паказаць пачым хунт ліха* ‘жорстка пакараць, правучыць каго-небудзь’: *Мы яшчэ вам пакажам: пачым хунт ліха!* [3, с. 31], *падкласці пятуха* ‘зламысна падпаліць што-небудзь’ (параўн. літ. *пусціць (чырвонага) пеўня*): *Здаецца, нехта спрабаваў падкласці мне пятуха* [3, с. 59] і інш.

Як вядома, на адметнасці характару чалавека ўплываюць як аб’ектыўныя, так суб’ектыўныя фактары. Так, фразеалагічны фонд народных гаворак Сенненшчыны змяшчае ў сваім складзе моўныя адзінкі як літаратурнай мовы: *адбіцца ад рук* ‘перастаць слухацца каго-небудзь’ [2, с. 38], так і ўстойлівыя выразы дыялектнага паходжання: *азяліць галаву* ‘надакучыць’ [2, с. 43], *назяліць галаву* ‘т.с.’ [2, с. 392], *вырві ды падай* ‘пра нецярплівага чалавека’ [3, с. 111], *як п’яны к плоту* ‘пра нецярплівага чалавека’ [2, с. 130], *чвань несці* ‘фанабэрыцца, задавацца’ [3, с. 328] і інш. Можна заўважыць, што ў склад некаторых даследаваных фразеалагізмаў уваходзяць структурныя кампаненты *галава* або *рука*. У сваёй большасці такія ўстойлівыя моўныя выразы рэпрэзентуюць у сваёй семантыцы разумовую ці працоўную дзейнасць чалавека.

У прадстаўнікоў беларускай этнічнай супольнасці адным са шляхоў вызначэння працавітасці, як асновы жыцця і матэрыяльнага дабрабыту людзей, спрадвечу было фарміраванне адмоўных адносін да гультая. Гультайства, як нежаданне працаваць, ва ўсе часы асуджалася нашымі землякамі. Гэта і дапамагло спарадзіць шэраг фразеалагізмаў. Напрыклад, літ. *чужымі рукамі жар заграбаць* ‘карыстацца вынікамі чужой працы з карыслівымі мэтамі’: *У сельсавеце былі непарадкі: старшыня – не свой чалавек – любіць чужымі рукамі жар заграбаць* [2, с. 208]: дыял. *за пнём галава, за калодай ногі* ‘пра гультая’: *Скамарыца не ўдава / Хай сабе дарогі / За пнём галава / За калодай ногі!* (з народнай песні) [2, с. 69]; літ. *сабакам сена косіць* ‘бадзяцца дзе-небудзь, займаючыся пустой справай’: – *Ну, дзе ж твой муж, Юля?* – *Круціцца недзе. Сабакам сена косіць* [3, с. 188]. Заўважым, што гультайства ў традыцыйнай народнай культуры беларусаў магло быць абумоўлена злоўжываннем алкагольнымі напоямі. Адмоўныя адносіны да гэтай сацыяльнай загану выражаюць такія моўныя адзінкі, як *пад булды* ‘у стане ап’янення’ [1, с. 80], *як жаба гразі* ‘быць моцна п’яным’ [2, с. 191] і інш.

У фразеалагічным корпусе сенненскіх гаворак сустракаюцца таксама ўстойлівыя выразы, значэнне якіх указвае на нізкі ўзровень разумовых здольнасцей ці пэўны нездаровы стан чалавека. Напрыклад, *як бязмен* ‘пра неразумнага, бесталковага чалавека’ [2, с. 84], *пацерыны ўму* ‘пра псіхічна хворага чалавека’ [3, с. 66], *цецярук глухі* ‘пра чалавека, які кепска чуе’ [3, с. 310].

Заклучэнне. Такім чынам, даследаванне фразеалагічных адзінак з адмоўнай канатацыяй, як літаратурных, так і дыялектных, якія функцыянуюць у народных гаворках Сенненшчыны, дае магчымасць зрабіць вывад, што такія ўстойлівыя моўныя выразы негатыўнай кваліфікацыі характарызуюцца выразнай эмацыянальнай афарбоўкай і даволі трывала замацаваліся ў вуснай мове жыхароў асобных мясцовасцей Віцебскага рэгіёна для характарыстыкі заганных рыс характару і ненарматыўных паводзін чалавека.

1. Дзядова, А.С. Чалавек у люстэрку беларускай фразеалогіі і парэміялогіі : манаграфія / А.С. Дзядова. – Віцебск : ВДУ імя П.М. Машэрава, 2013. – 161 с. URL : <https://rep.vsu.by/handle/123456789/3208> Дата доступа: 08.09.2022.

2. Мова Сенненшчыны : дыялектны слоўнік. У 2 т. Т. 1. А–О / Нац. акад. навук Беларусі, Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ., Філ. «Ін-т мовы і літ. імя Якуба Коласа і Янкі Купалы» ; уклад.: Н. М. Бунько [і інш.] ; навук. рэд. В.М. Курцова, Л.П. Кунцэвіч. – Мінск : Беларуская навука, 2015. – 424 с.

3. Мова Сенненшчыны : дыялектны слоўнік. У 2 т. Т. 2. П–Я / Нац. акад. навук Беларусі, Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ., Філ. «Ін-т мовы і літ. імя Якуба Коласа і Янкі Купалы» ; уклад.: Н.М. Бунько [і інш.] ; навук. рэд. В.М. Курцова, Л.П. Кунцэвіч. – Мінск : Беларуская навука, 2015. – 407 с.